

Retrat de Karl Löwith, probablement de principis dels anys seixanta (Heidelberg University Archives, BA Pos I 1910).

Karl Löwith i el natural transcendent

Una proposta per fer front als perills de la fe en el progrés

Segons el pensador alemany Karl Löwith, la fe en el progrés històric deriva de l'escatologia cristiana i la seva promesa de salvació. El progrés no ens diu res de cap a on ens encaminem com a humanitat i no té valor per si mateix. D'aquesta trampa només en podem sortir reconeixent allò que ens ha fet iguals com a humans al llarg del temps.

Xavier Casanovas
Universitat Ramon Llull

«Qui o què ens garanteix que la història té un sentit?»

Hi ha una frase que es repeteix de manera recurrent a les nostres converses. Quan comentem la darrera notícia sobre una guerra, sobre l'abús laboral d'empreses a treballadors o sobre les barbaritats antidemocràtiques perpetrades per algun dèspota polític ens agrada acabar amb un: «Com pot ser que això passi en ple segle XXI?». Aquesta expressió d'indignació, totalment legítima, amaga una manera d'entendre el temps i la història pròpia dels que som fills de la modernitat. Es tracta de la creença que la història avança, en dinàmica de progrés, cap a algun lloc. I que aquest camí és ascendent, i no hi hauria d'haver tornada enrere. Podeu imaginar que una mirada així a la història dona lloc a una frustració constant, ja que la història ens recorda contínuament que es progressa tant com es regressa. I que patim d'un mal molt propi de la modernitat, el de la fe en el progrés, que ens fa confondre allò que és nou amb allò que és bo, allò que és últim amb allò més important, allò que s'imposa amb allò que és veritat.

D'això se'n va adonar amb lucidesa Karl Löwith (1897-1973), i va dedicar-hi gran part de la seva vida intel·lectual. Löwith va escollir una màxima de Goethe per introduir un dels seus llibres més coneguts escrit en el seu exili japonès l'any 1939, *De Hegel a Nietzsche*: «Mai arribem tan lluny com quan ja no sabem cap a on anem» (Löwith, 1968). Aquesta frase, escrita a principis del segle XIX, pot valdre encara avui. Diagnostica una de les patologies de la modernitat: la creença en el valor d'anar sempre endavant, encara que no sapiguem cap a on. No parlo, evidentment, del progrés científic o del coneixement, de caràcter innegable, sinó del miratge del progrés històric i, amb aquest, del progrés social i moral, és a dir, del progrés de la Humanitat en majúscules. La modernitat hi té un dels pilars centrals capaç d'organitzar el temps, de donar un sentit a les vicissituds del dia a dia, d'oferir un relat que, d'altra banda, pot arribar a legitimar les pitjors atrocitats. Així, el progrés es torna, ja no en un mitjà per a la realització humana, sinó en un fi en si mateix (Koselleck, 2021).

Per això, quan s'afirma el progrés de manera banal s'explicita que creiem en l'avenç moral de les civilitzacions, en la perfecció de l'ésser humà, i oblidem completament

aquells invariants antropològics que ens fan iguals avui que fa dos mil anys. Donem per fet que hem arribat a un estadi de superioritat del qual no podem caure, que som millors —menys bàrbars— que els homes i dones que van viure fa segles. Realment és així? Löwith repetia sovint, parafraçant un dels seus referents en la crítica històrica, Jacob Burckhardt, que si l'home era capaç de donar la vida pels altres fa dos mil anys, potser és perquè l'esperit humà ja estava complet llavors (Löwith, 1998b, p. 242).

Pensar el progrés amb Löwith

Löwith és un autor força conegut, sobretot per haver estat el primer alumne i deixeble de Heidegger i per la crítica que en va fer, però molt poc estudiat a casa nostra. La seva història personal és talment una història de calamitats (Donaggio, 2006; Löwith, 1993). Va participar a la Primera Guerra Mundial com a voluntari —amb només disset anys— defensant Alemanya. El 1934, quan ja s'havia habilitat com a professor de filosofia, va haver de fugir de Munic per les lleis antisemites a causa del seu cognom jueu, tot i que ell s'havia casat segons el ritu protestant i el seu posicionament intel·lectual s'acostava a l'ateisme. Va marxar a Itàlia, d'on va haver de fugir de nou el 1936 per trobar refugi al Japó. La mala sort el va portar a viure a tots i cadascun dels països aliats d'Alemanya en la Segona Guerra Mundial. El 1941, finalment, va aterrar als Estats Units, que l'acollirien fins que feu la tornada definitiva a Alemanya, l'any 1952. Algú que coneixia el que volia dir veure's arrossegat per la història, no va deixar mai que els esdeveniments li determinessin ni el tarannà ni el pensament filosòfic. Més encara, va defensar amb saviesa i sobrietat un escepticisme filosòfic que considera que ni la història és portadora de veritat, ni un s'ha de meravellar per les grans gestes (Löwith, 2009, p. 209), sinó que la veritat es troba en les coses petites, pròximes a la gent, en el quotidià i la seva exigència (Löwith, 2007a, p. 72).

La pregunta que inquieta Löwith i que és recurrent en la seva obra és la següent: «L'ésser i el sentit de la història en general es determinen des d'ella mateixa? Si no és així, d'on procedeixen?» (Löwith, 2007b, p. 9). És a dir: qui o

«El progrés, doncs, té un caràcter de fe religiosa.»

què ens garanteix que la història té un sentit? La història és capaç de dotar-se d'un criteri de veritat ella mateixa? El pensament modern ha volgut deslligar la història de tot pensament transcendent, dotant-la d'una lògica intrínseca que li permeti sostenir-se autònomament, fer-la auto-explicativa. Però com que no té un absolut on agafar-se, només pot apellar a la seva pròpia dinàmica. Té sentit allò que evoluciona, progressa i canvia, allò que no ho fa no és explicable històricament i, per tant, és irrellevant i no té cap transcendència. I d'on neix aquesta manera de pensar la història en clau de progrés? Löwith té una tesi que esgrimeix de manera majestuosa a *Història del món i salvació* (2007b). Segons l'autor, el progrés no és una idea original de la modernitat, sinó que es tracta ni més ni menys que d'una secularització de l'escatologia cristiana i la seva promesa de salvació. Löwith arriba a aquesta conclusió des de l'estudi de la genealogia de la filosofia de la història. Passant per sant Agustí, Joaquin de Fiore, Bossuet, Vico, Voltaire, Hegel, Comte i Marx, estableix un fil de continuïtat que lliga l'escatologia cristiana i la seva noció de providència amb la filosofia de la història moderna i la noció de progrés. El problema resideix en el fet que la promesa que inicialment era transcendent i de realització fora del món es vol fer immanent i vol ser realitzada en un futur pròxim, sense comptar en cap moment amb els límits de la contingència humana.

La pregunta pel sentit que pugui tenir la història només pot trobar algun tipus de resposta si s'assumeix que aquesta té un horitzó de realització i compliment, una afirmació que només es pot fer en clau creient. El progrés, doncs, té un caràcter de fe religiosa. Löwith tenia molt clar que el component soteriològic d'un progrés buit de contingut deriva en temptacions historicistes i nihilistes, es converteix en una fatalitat (Löwith, 1998d) i té conseqüències tant en l'àmbit polític com en el social arribant a legitimar propostes de tipus totalitari.

El natural transcendent com a resposta

Si el progrés té aquest caràcter aporètic, a saber, que vol ser portador de veritat però es mostra buit de contingut, de quina manera pot sortir, l'ésser humà, de la trampa que

li ha plantejat aquesta fe moderna? No és que Löwith ens ho deixi gaire clar, però m'atreveixo a afirmar que resol aquesta pregunta construint les bases d'una antropologia filosòfica (Casanovas Combalia, 2023). L'home s'ha interpretat ell mateix com a home històric en la modernitat, però l'home no és res sense el món en què habita i que el transcendeix. El món natural, amb el seu ordre i com sempre ha estat, és condició de possibilitat de l'existència humana. És el que Löwith anomena «transcendent natural» (Löwith, 1998a, p. 213). El transcendent natural reconeix que la naturalesa humana no varia al llarg del temps, sinó que només canvien les seves interpretacions. L'home modern està obsessionat a conèixer les variacions històriques, però es mostra incapaç de reconèixer els invariables naturals de la seva condició. I quins són aquests invariants? Doncs que neix, necessita menjar, es reproduïx, pateix, estima, plora, riu i finalment mor. El transcendent natural dona molta més centralitat a allò quotidià que a la cerca insaciable de sentit. Un anhel, propi de la subjectivitat moderna, que no hauria de projectar-se al conjunt dels esdeveniments de la història, sinó a la contemplació de la veritat que s'amaga en allò que sempre ha estat, és i serà.

Tot pensament massa obsessionat amb l'acció, amb fer història, s'allunya de la veritat. El progrés resulta ser aquella dinàmica de distanciament que allunya l'ésser humà de la seva autèntica naturalesa. L'honestat implica reconèixer el món i l'ésser humà de la seva manera original, que no és més que la seva manera definitiva. Si des de la filosofia de la història Löwith arriba a la conclusió que el progrés és la secularització de l'escatologia cristiana, des de l'antropologia filosòfica Löwith situa el progrés com l'últim gran transcendent que provoca en l'ésser humà una pèrdua de si mateix i li impedeix de trobar el seu lloc en el món.

Però Löwith, que qüestiona el progrés, no es troba entre els que proposen esquemes apocalíptics o de decadència, ni molt menys entre els reaccionaris que afirmen que hi havia més veritat en el passat que en el present. Al contrari, la seva posició és la de qui reconeix que no es pot

«El transcendent natural dona molta més centralitat al quotidià que a la cerca insaciabile de sentir.»

dir res de cap a on s'encamina la història que no sigui una afirmació de fe. I que des d'un escepticisme sobri ens cal renunciar a afirmar res sobre el futur, ja que la voluntat de progrés tan pròpia de la cultura occidental és «plena de supèrbia» (Löwith, 1998c, p. 273).

La indignació davant de les injustícies del temps present és legítima i necessària, perquè sabem que tot podria ser d'una altra manera. I és aquest anhel, aquesta nostàlgia —no d'un passat millor, sinó d'un altre present possible—, el que provoca indignació tant cap a les postures reaccionàries com cap a la nostra vigent fe cega en el progrés. Indignem-nos, doncs, davant les injustícies del nostre món, però afirmem amb Löwith que no és el progrés qui ens traurà les castanyes del foc. I recordem que nosaltres, habitants del segle XXI, som tan capaços del millor com del pitjor, igual que ho érem i ho hem estat sempre. ●

Bibliografia

- Casanovas Combalia, X. 2023. *El precio de la fe en el progreso. El debate contemporáneo a propósito de Karl Löwith*. Barcelona: Facultat de Filosofia de la Universitat de Barcelona. <http://hdl.handle.net/2445/202711>.
- Donaggio, E. 2006. *Una sobria inquietud. Karl Löwith y la filosofía*. Buenos Aires: Katz.
- Koselleck, R. 2021. «Progreso». Dins: *Ilustración, progreso, modernidad*. Madrid: Trotta, pp. 165-258.
- Löwith, K. 1968. *De Hegel a Nietzsche. La quiebra revolucionaria del pensamiento en el siglo XIX. Marx y Kierkegaard*. Buenos Aires: Sudamérica.
- Löwith, K. 1993. *Mi vida en Alemania antes y después de 1933. Un testimonio*. Madrid: La Balsa de la Medusa.
- Löwith, K. 1998a. «Naturaleza y humanidad del ser humano». Dins: *El hombre en el centro de la historia*. Barcelona: Herder, pp. 179-215.
- Löwith, K. 1998b. «El ser humano y la historia». Dins: *El hombre en el centro de la historia*. Barcelona: Herder, pp. 231-260.
- Löwith, K. 1998c. «Observaciones sobre la diferencia entre oriente y occidente». Dins: *El hombre en el centro de la historia*. Barcelona: Herder, pp. 263-293.
- Löwith, K. 1998d. «La fatalidad del progreso». Dins: *El hombre en el centro de la historia*, pp. 331-350. Barcelona: Herder.
- Löwith, K. 2007a. *Max Weber y Karl Marx*. Barcelona: Gedisa.
- Löwith, K. 2007b. *Historia del mundo y salvación. Los presupuestos teológicos de la filosofía de la historia*. Buenos Aires: Katz.
- Löwith, K. 2009. *Paul Valéry. Rasgos centrales de su pensamiento filosófico*. Buenos Aires: Katz.